

Partide etnice și partide regionale. România vs. democrații stabile

Abstract: This article describes the relation between the existence of regional parties in Romania vs. stable democracies like Belgium and Germany and the degree of regional issue dimensions reflected by parties' electoral support. It also reflects the impact of regional dimension on voting behavior. The research is based on the nationalization concept introduced by Mark P. Jones and Scott Mainwaring, well operationalized here by Gini Index based vote share of parties in sub-units applied on one or more countries. From here, the study wants to promote a new formula which permits the evaluation of regional dimension from all issue dimensions of a country and counting the score like a reflection of differences between parties (regional, national), the differences between voters expectations on regional issues, the competition pattern, the increase or decrease of the national issue dimensions by changing inside the given party system.

ABOUT THE AUTHOR:

National School of
Political and Adminis-
tration Studies,
Bucharest, Romania
E-mail:
romascanuelena@yahoo.com

Democrațiile pluraliste se legitimează prin participare cetățenească, printr-o reciprocitate între partide și opinia publică. Punctul de plecare al acestui studiu se referă la capacitatea partidelor sau curentelor regionale susținute de minorități de sciziune, de a penetra dimensiunea națională a vieții sociale și politice, pe de o parte, și ponderea dimensiunii problematicei regionale din totalul problematicilor cuprinse programatic în interesele partidelor politice. Voi arăta că, spre deosebire de democrații consolidate precum Belgia sau Germania, România se află într-o situație de frânare și a acestor tendințe naturale, datorate în principal profilului istoric al țării noastre.

Funcționarea unei societăți plurale, precum cea belgiană, depinde în mare măsură de stabilirea unui pattern social și politic al toleranței și de asumarea unui trecut, dar în același timp de o formă specifică

KEY WORDS:

plural society,
regional parties,
ethnoregional
parties, national
party system,
regional dimension,
nationalization of
party system, vote
share.

de guvernare denumita consociațională. Trebuie spus că acesta nu este un simplu termen, ci un întreg set de relații active structurate pe modelul reprezentării proporționale și al guvernării de coaliție. Teoria consociațională încearcă să explice cum este posibilă stabilitatea democratică în sistemele politice segmentate cultural, etnic, lingvistic, etc.

Necesitatea explicării situației nucleelor regionale sau etnoregionale existente în România și implicarea acestora în conducerea societății vine atât din nevoia de cunoaștere a realității cât și din expunerea acestor problematici în cadrul dezbaterilor publice. Nu sunt mulți autori care au acordat atenție acestui segment social, iar analizele privind importanța partidelor etnice și regionale cât și a partidelor mici în general, lipsesc cu desăvârșire. Intenția mea în acest articol este, pe de o parte, de a descrie situația partidelor cu caracter etno-regional în România în comparație cu cea din două democrații stabile: Belgia și Germania. Pe de altă parte, voi arăta importanța dimensiunii problematicei regionale în fiecare dintre aceste state prin introducerea unei metode cantitative de măsurare a acesteia în funcție de trei variabile: numărul partidelor dintr-un sistem, dimensiunile problematice ale conflictului partizan și naționalizarea sistemului de partide prin măsurarea dispersiei voturilor primite de fiecare partid politic cât și de sistem ca un întreg.

Fiecare stat este caracterizat printr-un set de problematici care vizează o relație între programele

partidelor politice și interesele alegătorilor. Din acest punct de vedere partidele sunt diferite, iar în interiorul sistemului de partide, fie el bipartidist sau multipartidist, nu poate exista o omogenitate perfectă între aceste componente sau a sprijinului acordat de alegători. Două partide politice pot avea aceeași pondere electorală la nivel național, dar diferențele date de voturile regionale pot fi semnificative, propunerile sau programele prin care se vor adresa alegătorilor vor fi diferite, ele putându-se transforma în apărătoarele unor interese locale sau minoritare.

Dimensiunile problematicilor sistemelor de partide sunt în chip firesc reprezentate de partidele politice. Programele propuse de acestea sunt un mijloc de a afla direcția preocupărilor și solicitărilor privind politicile publice. Dar acolo unde rolul programelor partidelor este asumat de lideri și rețele individualizate și acolo unde diferențierea între partide se face nu în baza programelor, ci în baza liderilor de partide, putem spune că dimensiunile problematicilor nu sunt relevante? Sau cum pot fi evidențiate acestea dacă există zone în care interesul local diferă de cel specific altor zone?

Desemnarea reprezentanților se face în baza unor criterii care țin de opțiunile alegătorilor, de comportamentul lor privind valori împărtășite de grupurile de apartenență.

Pentru a estima gradul în care aceste dimensiuni există în diferite țări se poate construi un indice legat de numărul partidelor, purtătoarele acestor problematici. Dificultăți mai mari pot apărea când aceste problematici sunt însele multidimensionale. În mod normal acestea se ocupă de două viziuni

opuse, asemenea clivajelor politice, dar unele dimensiuni pot fi relaționate atât de strâns, încât să formeze doar una foarte proeminentă, adică să corespundă ca număr, valorii 1,0.

Fenomenul partizan trebuie explicat în primul rând ca un fenomen social. Grupurile care împărtășesc o identitate comună se angajează în forme organizate pe bază de voluntariat cu intenția de a deține poziții de putere în baza unui program politic și de a exercita puterea prin conducătorii lor. Așadar elementele care definesc cel mai bine un partid politic pot fi înlănțuite plecând de la caracterul asociativ de tip liber-voluntar concentrat în funcție de anumite valori, ideologii, credințe în numele cărora se acționează pentru a cuceri și exercita puterea prin intermediul alegerilor. Omogenitatea culturală este relaționată de un tip de dezvoltare a comunităților politice care împărtășesc anumite valori, atitudini și comportamente. O asemenea omogenitate este în multe cazuri un ingredient pentru depășirea conflictelor interne. Eterogenitatea culturală desparte în baza clivajelor multidimensionale spectrul politic care permite apariția partidelor etno-regionaliste, (folosind teoria lui Rokkan, apărătoarele periferiilor) al căror nucleu electoral va fi reprezentat de entități distincte, cu o identitate de grup distinctă de restul populației.

Sistemele de partide sunt efectul a numeroși factori caracteristici fiecărui stat, ca și a unor factori socio-economici, ideologici și electorali. Cauzele unei anumite componente ale unui sistem de partide sunt în bună măsură multiple, dar foarte important este ca acest sistem să reprezinte valorile democratice fundamentale. Prin însuși faptul că

partidele politice sunt indispensabile democrației și asigură internalizarea acelor componente valorice de referință pe care se întemeiază principiile de organizare și funcționare ale sistemului politic, ele reclamă un sens care explică credințele și atitudinile agregate ale unei comunități sau ale unei națiuni. Acest proces poate explica un anumit model specific al orientărilor electoratului, denumit *pattern*. Cultura politică este depozitarul unor tipuri de comportamente, atitudini și valori politice. „Deoarece filtrează percepțiile, determină atitudinile și influențează modalitățile de participare, cultura este un component major al jocului politic”¹.

Omogenitatea sau eterogenitatea etnică, lingvistică, culturală sau religioasă a unei țări este un aspect important, care afectează o anumită dinamică și structură a unui sistem de partide. Această situație va permite diferite tipuri de organizare a partidelor la nivel local, regional sau național. La fel de semnificativ este că putem detecta o parte din cauzele care influențează numărul partidelor, iar naționalizarea partidelor și a sistemelor de partide reflectă o posibilă analiză, care pleacă de la cumulare la nivelul sistemului de partide național a performanțelor înregistrate în sub-unități.

Sistemele de partide din Europa de Vest au dovedit că, încă din anii ‘80, apariția de partide politice noi, în general situate la dreapta extremă sau la stânga spectrului prin partidele verzilor (ecologiste), marchează o perioadă care corespunde cu o intensificare a clivajului centru/periferie anunțat terminologic de Lipset și Rokkan. Toate statele unitare cunosc modele de concentrare a puterii

politice, dar în mai multe cazuri această situație conduce către conflicte interne, fapt care a dus la o revizuire constituțională în ideea unor tipuri de descentralizare administrativă și teritorială. Federațiile, în schimb, se definesc prin grade largi de dispersare a puterii. Probabil că cei mai importanți vectori care conduc către adoptarea unei forme sau alta de descentralizare sunt partidele politice ca purtătoare de cuvânt a entităților sociale pe care le reprezintă.

Regionalizarea este o caracteristică a statelor unitare și presupune unități administrativ teritoriale mai extinse decât departamentul (județul). Regionalismul exprimă o situație geografică, politică administrativă, lingvistică a unui stat unitar. Modelul italian și francez sunt exemple de asamblare a unității statului cu regionalismul, stârnind totuși disensiuni în interiorul componentelor.

Clivajul centru/periferie presupune o opoziție pe de o parte între centraliști, unitariști sau naționaliști, iar pe de altă parte regionaliști, autonomiști sau federaliști. Centrul este reprezentat de Stat, care încearcă acapararea mecanismelor de socializare a periferiilor, adică a populațiilor diferite (etnic, lingvistic sau religios) de centru. De aici rezultă partide naționale care susțin centrul (Statul, metropola) și partidele etnonaționaliste sau regionaliste.

Partidele regionaliste sau partidele periferiilor cunosc mai multe etape în evoluția lor și sunt o consecință a dezvoltării statelor naționale în interiorul unor imperii multinaționale precum cel Austro-Ungar sau Țarist. Regiunile militau pentru autonomia culturală a anumitor etnii. Odată cu

deceniul al optulea al secolului XX, regionalismul va renaște în condițiile integrării europene, când se dezvoltă și democrația consociativă.

Lipset și Rokkan² propun o schemă de explicare sociologică a configurației sistemului de partide din perspectiva stabilității acestuia. Binecunoscuta teză a stabilității explică faptul că sistemele de partide din Europa de Vest sunt caracterizate de continuitate, într-un grad ridicat. Cei doi autori argumentează că schimbările nu sunt o caracteristică a acestor sisteme de partide și că reflectă aceeași configurație similară celei din 1920, când sistemele politice din Europa de Vest s-au transformat în democrații. Explicațiile și celebra teorie a „înghețării” sistemului de partide introdusă de Rokkan nu-și regăsește însă un core-spondent în realitatea sistemică a partidelor din Europa Centrală și de Est, cel puțin din punct de vedere al originii acestor organizații.

În democrațiile contemporane, schimbarea și stabilitatea politică sunt strâns legate de evoluțiile sistemelor de partide. Debutul deceniului al optulea aduce pentru cele mai democratice sisteme de partide patternuri stabile privind clivajele sociale precum cel de clasă, religios sau etnic.

Așa cum observa și Daniel Louis Seiler în lucrarea sa „Partidele politice din Europa”, această paradigmă trebuie modificată, deoarece deceniile de comunism se traduc în configurația sistemului de partide prin reafirmarea unor rămășițe anterioare comunismului, cât și prin conflicte apărute în urma dezmembrării comuniste. Tot Seiler, în altă publicație³, consideră că în România, „datorită diversității sale culturale sistemul partizan este mult mai complicat și instabil.

Clivajul postcomuniști/democrați se intrsectează cu clivajul centru/periferie, caracteristic Transilvaniei, anterior socialismului real”. Modelul clasic de formare a partidelor include reprezentarea intereselor unui segment social specific, care poate fi definit în termenii clivajelor sociale. Teoria lui Rokkan este deseori invocată pentru a explica de ce prezența unei minorități etnice poate configura balanța politică națională.

Conflictul etnic este un factor important care determină o anumită problemă economică și politică a națiunilor și regiunilor. Mulți autori consideră că el poate conduce la instabilitate politică. Diferențele etnice și lingvistice sunt reprezentate de partide moderate sau extremiste cu largi revendicări autonomiste. Alberto Alesina, coordonatorul articolului „Fractionalization”⁴, consideră că este util să interpretăm variabila etnică împreună cu cea rasială și lingvistică ca fiind explicative pentru dezvoltarea economică. Grupurile etnice pot fi plasate compact într-o zonă geografică; ele pot fi regăsite și dispersate, dar în general tendința este către omogenitate.

În principal, definirea partidelor etnice sau regionaliste vizează scopul urmărit și activitatea acestora. Ele reprezintă interese ale unei minorități sau interese locale proeminente. Lieven de Winter cumulează două caracteristici ale acestor partide în funcție de solicitările exprimate:

1) organizarea politică în interiorul sub-unităților teritoriale distincte;

2) reprezentarea unei categorii cu o identitate culturală distinctă⁵.

Același autor clasifică sistemele de partide în funcție de ponderea electorală a fiecărei componente – fie ea regională, etnică sau națională:

1) sisteme doar cu partide naționale, adică partidele organizate național primesc peste 95% din procentul electoral național;

2) sisteme cu partide naționale mai proeminente decât cele regionale. Este vorba despre o majoritate a voturilor obținută de partidele naționale peste 50% și până la 95%;

3) sisteme de partide cu partide regionale proeminente și majoritare, acestea obținând majoritatea de 50% din voturi și maxim 95%;

4) sisteme doar cu partide regionale, când aceste depășesc 95% din voturile pentru întreaga națiune.

Caracteristicile programatice definitorii redau intențiile de reorganizare a structurilor de putere în interiorul sistemului politic, în favoarea unui grad puternic de autoguvernare a regiunii. Așadar, natura programatică a acestor partide revendică probleme de organizare administrativă prin împuternicirea colectivității respective și prin demobilizarea piramidei puterii existente în acel stat.

Dacă partidele sau organizațiile minorităților au un statut clar acordat de Constituție, sunt câteva elemente de ordin legal care în România blochează practic alcătuirea partidelor regionale sau locale. Legea nr. 14/2003 a partidelor politice în capitolul IV privind înregistrarea acestora impune la art. 19 paragraful 2, că lista semnăturilor de susținere pentru un partid politic „trebuie să cuprindă cel

puțin 25.000 de membrii fondatori, domiciliați în cel puțin 18 din județele țării și municipiul București, dar nu mai puțin de 700 de persoane pentru fiecare dintre aceste județe și municipiul București”⁶. Prin această condiție, partidele locale sau regionale sunt imposibil de organizat, în România neputând fi reprezentate alte interese decât cele naționale sau cele ale minorităților.

Dacă urmărim cu atenție dinamica opțiunilor electorale reflectate pe harta României, vom observa cu siguranță că sunt zone compacte care determină opțiunea pentru un anumit partid cel puțin într-o legislatură. Ceea ce îi determină pe cetățeni să-și schimbe opțiunile atât de vehement de la un partid la altul, indiferent de orientarea ideologică a acestuia reprezintă, pe un fond de nemulțumire, eșecul partidelor naționale de a reprezenta interese locale.

Grupurilor sociale locale nu le rămân prea multe căi de a dezvolta o voce prin care să solicite rezolvarea problemelor în interiorul fiecărei comunități, locul în care ei se manifestă. Toate aceste prevederi legale care încalcă principiul democratic al pluralismului politic, nu pot da o măsură reală a dinamicii dezvoltării economice și o reflectare a diversității culturale românești.

Nivelul de participare politică al cetățenilor este fără îndoială afectat. Un număr mai mare de partide calificate, capabile să surprindă interesele locale, oferă o cheie în rezolvarea problemelor acestor indivizi, furnizându-le soluția influențării deciziilor.

După cum am amintit mai sus, în România clivajul centru/periferie, privit din unghiul minorităților etnice, poate fi regăsit cu ușurință. Avem pe de o parte un centru omogen, iar pe de altă

parte, la periferie, un segment care reclamă identitatea culturală și forme de autonomie, reprezentat de Uniunea Democrată Maghiară din România. Se presupune că acest clivaj a dat naștere a două partide antagoniste, unul care apără interesul centrului și altul care apără interesul periferiei, iar existența „partidului”⁷ etnic explică această situație. Existența unei „minorități de sciziune” reprezintă un caz special în interiorul unei națiuni, în primul rând pentru că favorizează un alt tip de comportament politic diferit de cel național majoritar. Specificul diviziunilor critice din cadrul sistemului social nu reprezintă un defect care duce la conflicte politice, ci descrie cel mai bine nevoia de asumare și recunoaștere a acestor tendințe prin cooperare politică. Conflictul social primește remedii mai puține printr-o competiție politică organizată în jurul confruntării.

Partidele mici din România acumulează o pondere asemănătoare a votului în județe; chiar dacă în mai multe circumscripții proporția voturilor este mai mare sau mai mică decât media națională înregistrată de partidul respectiv, sprijinul electoratului se dovedește relativ omogen. Același lucru se petrece și cu partidele naționale, dacă acestea nu suferă eșecuri electorale semnificative. Cu privire la acest aspect, harta opțiunilor politice rămâne una dinamică datorită răsturnărilor de situații electorale generate de discreditați și reorientări față de partidele politice.

Toate partidele politice, odată ce au obținut reprezentare parlamentară, se confruntă cu o dilemă politică dată de această oportunitate: respectiv, dacă vor rămâne în opoziție sau dacă vor acorda sprijin

guvernării. Partidele regionale se confruntă însă cu mai multe constrângeri față de partidele naționale mai mici. În general, aceste partide au un mesaj programatic radical, solicitând autonomie sau sînt partide etnice mai puțin agreate.

Schițând rolul sistemic al acestor partide în cadrul legislativului în funcție de numărul mandatelor, reprezentativitatea este contextul specific în baza căruia existența lor este legitimă. Vorbind despre caracteristica sistemică și relevanța guvernamentală, rareori le putem atribui un potențial politic în vederea formării coalițiilor, atîta vreme cît celelalte partide relevante evită constant să le introducă în vreo negociere pentru ocuparea pozițiilor în executiv. Fără îndoială, mesajele și ideologiile radicale pe care se susțin trezesc sprijinul unei anumite părți a electoratului, dar în general acesta este destul de mult concentrat în zone de conflict social. Un exemplu în acest sens este redat de Partidul România Mare, al cărui succes electoral se datorează în mare parte alegătorilor nemulțumiți de fosta putere. Ponderea cea mai mare a acestui partid este înregistrată în județe cu dificultăți în comunicarea inter-etnică, adică în județe în care populația română resimte amenințări venite din partea maghiarilor. Județele sunt din Transilvania, Crișana și Maramureș, iar în cadrul unor localități ale acestor județe, PRM a jucat chiar un rol de partid etnic⁸.

Acolo unde sistemul politic permite o guvernare locală, este foarte probabil să întâlnim partide regionale. Dacă la nivel național nu există un partid majoritar, sau dacă sistemul de partide este fragmentat iar guvernul va trebui alcătuit dintr-o

coaliție, se pune problema cooptării partidelor etno-regionaliste pentru motive care vizează în general deținerea unei majorități parlamentare.

În Belgia toate partidele politice sunt regionale. Diferențele ideologice sunt uneori semnificative între membri coaliției guvernamentale constituită de fiecare dată între brațul francofon și cel flamand al familiilor politice liberale, socialiste și/sau creștin-democrate (în 1999 alături de liberalii și socialiștii reprezentanții celor două comunități, au intrat în coaliția guvernamentală cele două partide ale Verzilor, Agalev și Ecolo). În general coalițiile belgiene sunt formate din patru partide, cîte două pentru fiecare comunitate, dar pot intra și șase partide dacă votul este foarte fragmentat și se obține cu greu o majoritate confortabilă.

În fiecare națiune din Vestul Europei există o clară reprezentare a pozițiilor pe care partidele politice le ocupă în funcție de problemele socio-economice care au constituit structura inițială a sistemului și a competiției partizane. Cele mai multe partide politice sunt încă organizate în jurul clasicelor clivaje religioase sau de clasă.

Clivajul centru/periferie este vizibil astăzi în Germania datorită orientărilor politice ale regiunilor precum Bavaria, al cărui CSU funcționează în realitate ca un partid regional, dar nu în afara alianței naționale tradiționale cu CDU.

În Germania identitatea regională există și este menținută, dar o găsim încorporată în cea națională care este reprezentată de sistemul politic. Deși federalismul influențează sistemul de partide, în Germania această situație nu implică afirmarea unor partide naționale slabe, ci din contră există partide

de tip catch-all descentralizate, iar politicienii acordă atenție problemelor locale și naționale. CSU se identifică cu valorile creștine și are ușile deschise pentru orice cetățean al Uniunii Europene care dorește să devină membru, indiferent de naționalitate.

PDS, fostul partid comunist din Germania de Est, a rămas în bună măsură un apărător al acestei zone. Partidul revendică practici ale socialismului și este sprijinit de populația estică dar mai ales de Berlinul de Est, unde și obține în 2002 doar două mandate în Bundestag, fără însă a reuși, cum se întâmpla în 1998, să depășească pragul electoral. Ceea ce îi conferă acestui partid un statut regionalist, deși în fapt participă pe liste electorale în toată Germania, este că scorul său nu depășește 1% în Vest, în timp ce în fosta RDG obține 6,9%.

Cea mai importantă organizație a minorităților din România este UDMR, care a reușit de fiecare dată să depășească pragul electoral pentru partide politice. Deși nu este un partid politic propriu-zis, Legea electorală nr.68/1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și Senatului, prevede la art. 4, alin. 2 că „Organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale care participă în alegeri sunt echivalente juridic, în ceea ce privește operațiunile electorale, cu partidele politice”. În toate alegerile legislative începând din 1990, UDMR a câștigat aproximativ 40 de locuri în ambele camere⁹.

Ca măsură a protejării și promovării intereselor minorităților, Legea electorală 68/1992 art. 4 și art. 59 alin. 2, prevede, pentru minoritățile care nu au reușit să depășească pragul electoral și deci, să nu obțină nici un mandat reprezentativ, un loc de

deputat. Partidele etnice care au intrat în Parlament în conformitate cu prevederile legale, dețineau 11 locuri¹⁰ după 1990 (prin armeni, bulgari, cehi/slovaci, germani, greci, lipoveni, polonezi, rromi, sârbi, ucrainieni și turci), 13 doi ani mai târziu, (se adaugă minoritatea italienilor și tătarilor), 15 mandate după 1996 (adăugându-se încă două minorități, a albanezilor și evreilor) și 18 minorități la ultimele alegeri (idem, plus croații, rutenii și macedonenii).

Aceste prevederi legale sunt destul de discutabile pentru că, pe de o parte, indiferent de coeficientul electoral înregistrat în circumscripții, aceste partide etnice - deși legislatorul le consideră nu minorități etnice ci minorități naționale – reușesc trimiterea unui deputat în Cameră, iar pe de altă parte, plecând de la o observație a lui Filon Morar¹¹, avem de-a face din punct de vedere cantitativ cu două cazuri de legitimitate legală, una a deputatului minorității care pornește de la o normă de reprezentare mult inferioară (5% din nr. mediu de voturi valabil exprimate pe țară pentru alegerea unui deputat¹²) deputatului a cărei normă de reprezentare este de 70.000 de cetățeni. Însă cea mai largă minoritate, cea a maghiarilor, nu se confruntă cu această situație pentru că reprezentantul lor politic UDMR se bazează pe o puternică susținere în zona Transilvaniei, reușind chiar deținerea monopolului în circumscripția Harghita, unde ocupă toate cele 4 locuri de deputați și senatori. Numărul voturilor și distribuția geografică demonstrează că aproximativ toți maghiarii sprijină UDMR în alegerile parlamentare. Spre deosebire de alte partide etnice, UDMR este o grupare care a înregistrat succese și la

alegerile locale. Putem considera UDMR un adevărat partid/organizație politică etnică.

Trebuie evidențiat că acestea nu sunt clivaje sociale pentru că reprezintă problematici care pot fi cu ușurință abandonate de cetățeni sau partide. Mai multe problematici pot fi asumate de un singur partid, ca dovadă a existenței unui număr restrâns de partide. Taagepera și Shugart observă că, cu cât sunt mai multe dimensiuni ale problematicilor, cu atât se vor naște mai multe partide. Oricum, dacă sistemul electoral intervine, poate păstra numărul de partide scăzut și printr-un efect invers va reduce numărul de problematici separate. Un partid poate deveni reprezentantul unei dimensiuni economice de stânga, al unei minorități etnice și al intereselor rurale, în timp ce al doilea partid va deveni reprezentantul viziunii politice de dreapta, al unei majorități etnice și al intereselor urbane. Intensitatea acestor problematici, la prima vedere contradictorii, se poate diminua, susțin autorii: „De aceea, anumite dimensiuni problematice se pot topi în una singură datorită efectelor sistemului electoral”¹³.

Momentul apariției acestor problematici nu este neapărat anterior existenței partidului în al căror program au fost incluse. În timp ce apariția clivajelor sociale este legată de factori istorici, economici sau culturali fără ca existența lor să fie diminuată sau amplificată de sistemele electorale, există o corespondență între sistemele electorale și numărul dimensiunilor problematicii partizane, precum există și față de sistemele de partide.

Taagepera și Shugart menționează că dezacordul asupra intensității acestora se referă la opinii și judecăți¹⁴: „even the nature of dimensions is agreed on, the intensity of disagreement is a matter of judgement and no operational measurement is possible as yet.”

Arend Lijphart¹⁵ identifică 7 dimensiuni ale problematicii partizane; socio-economică, religioasă, cultural-etnică, urban-rural, susținerea regimului, politica externă și cea postmaterialistă. Autorul afirmă că, deși numărul dimensiunilor poate să varieze de la 0 la 7, „relația reală este numai de la 3,5 la 0,5”. De fapt analiza sa se referă numai la partide „relevante” cu potențial de coaliție sau șantaj.

Dificultatea aprecierii acestor dimensiuni apare în sistemele de partid fragmentate. De exemplu, în 1996, Belgia are o coaliție guvernamentală formată din 6 partide, și 8 partide relevante. Ținând cont că cele 8 partide sunt de fapt 4 familii de partide pentru ambele comunități lingvistice, numărul dimensiunilor problematicii conflictului partizan va fi: $N-1 = 3$ dimensiuni.

În Germania, un sistem de partide cu două partide cu potențial de coaliție și două partide balanță cu potențial de șantaj (fiecare jumătate de partid), va configura, prin același mecanism de calcul, 2 dimensiuni tematice.

În România în 1996, dimensiunile tematice ar putea fi în număr de trei ca dovadă a existenței a 4 partide relevante. În 2000, dacă considerăm PDSR, PRM, PD, PNL și UDMR partide parlamentare, dintre acestea relevante sunt aproximativ 3, iar numărul dimensiunilor problematice egal cu 2.

Ceea ce doresc în această parte a studiului, este să dezvolt o *metodă de calcul a dimensiunilor care privesc problematicile regionale*. Acestea pot fi multidimensionale, adică vor privi nu doar două capete ale unei axe, ci vor combina în aspectul teritorial mai multe caracteristici ale dimensiunilor, însă concentrate geografic, precum dimensiunea socio-economică, culturală sau rural-urban în funcție de opțiunile electoratului și configurația sistemului de partide.

În principal acolo unde dimensiunea va fi puțin proeminentă, valoarea acesteia va fi de 0,5, apropiată de „scorul mediu” acordat de Lijphart, iar unde problematicile teritoriale vor fi foarte accentuate, vor primi o valoare apropiată de 4, acolo unde și numărul de partide este mare.

Numărul dimensiunilor din tabelul de mai jos nu au fost întocmite în baza numărului de voturi obținute de partidele politice, pentru că datorită unui număr mai mare de actori politici implicați numărul dimensiunilor ar fi fost și el apropiat de aceste valori. Formula consacrată explicitată de autorii amintiți se referă la numărul partidelor relevante.

Voi propune o formulă, pe care o consider utilă în aproximarea numărului de problematici care țin de conflictele și interesele regionale în funcție pe valoarea N (numărului efectiv de partide). Voi arăta că ponderea tematicilor regionale este similară cu gradul de naționalizare al sistemelor de partide.

Datorită faptului că studiul se bazează ca metodă operațională pe identificarea gradului de naționalizare pe indicele Gini, care măsoară

dispersia sau concentrarea teritorială a voturilor pentru un partid, iar valoarea SNSP ¹⁶¹⁶

Operația de măsurare combină date numerice pentru a obține o apreciere generală și are în vedere următoarele expresii care înfățișează dinamica sistemelor de partide: indicele Gini pentru a obține scorul naționalizării partidelor (SNP) și scorul naționalizării sistemelor de partide (SNSP)

¹⁶. Indicele Gini poartă numele statisticianului italian Corrado Gini și „nu este altceva decât media aritmetică a diferențelor dintre toate perechile de valori, diferențe luate în valoare absolută”

¹⁶. Conform autorilor studiului citat acesta poate fi formulat astfel:

$$G = \frac{\sum_{i=1}^n (X_i Y_i + 1) - \left(\sum_{i=1}^n X_i \right) \left(\sum_{i=1}^n Y_i \right)}{n(n-1)}$$

este proporția cumulată a procentului voturilor valide obținute de componenta

X
în sub-unitatea politică
i

împărțit prin suma procentajelor câștigate de același partid în toate sub-unitățile statului respectiv; și

Y
, proporția cumulată pe care componenta (unitatea geografică)
i

o reprezintă din totalul unităților care aparțin aceleiași țări.

Scorul naționalizării partidelor (SNP)

va fi $SNP = 1 - G$, unde

G

este indicele Gini. Pentru măsurarea naționalizării partidelor s-a scăzut valoarea indicelui Gini din 1. Astfel, aceasta va varia de la 0 în cazuri de perfectă inegalitate în toate unitățile teritoriale către 1 în cazuri de perfectă egalitate/omogenitate. Prin scăderea indicelui Gini din 1, un scor egal cu această valoare, va semnifica un grad înalt de naționalizare.

Naționalizarea sistemului de partide se operaționalizează prin multiplicarea SNP pentru fiecare partid după distribuția voturilor valide la

nivel național, apoi adunat acest produs pentru toate partidele, rezultând scorul naționalizării sistemului de partide - SNSP.

Scorul naționaliză

rii sistemului de partide (SNSP)

va fi desfășurat astfel $SNSP =$

$“(SNP * V1),$ cu

$V1$

fiind rezultatul electoral național ca procent primit de un partid,

SNP

scorul naționalizării aceluiași partid și

“suma valorilor pentru toate partidele sistemului respectiv.

Contribuția fiecărui partid la valoarea SNSP este în acest fel proporțională cu propria performanță electorală națională. Utilitatea măsurării provine din faptul că permite observarea schimbărilor în timp în același sistem și apoi compararea la nivelul țării

rilor analizate.

(scorul naționalizării sistemului de partide) se bazează pe acest indicator, voi reda următoarea relație:

$Dr = 1 - SNSP * I$, voi considera Dr dimensiunea regională, unde $SNSP$ este scorul naționalizării sistemelor de partide, iar I este dimensiunea tuturor problematicilor partizane.

I - „issue dimension”, potrivit mai multor autori precum, Rein Taagepera și Mathew Soberg Shugart¹⁷ sau Arend Lijphart¹⁸ se poate stabili astfel, $I = N - 1$, unde N este numărul efectiv de partide.

Această formulă redă, ca produs între naționalizarea sistemului de partide și a numărului partidelor, următoarele aspecte:

1. surprinde scăderea sau creșterea numărului de partide de la o alegere la alta, ca rezultat al reducerii problematicilor;
2. surprinde reducerea dimensiunii problematice acolo unde este cazul, rămânând perfect explicabilă prin schimbările din interiorul sistemului de partide;
3. explică intensitatea și rolul pe care problematicile teritoriale îl ocupă în preocupările alegătorilor;
4. este un indicator al tipului de pattern competițional;
5. explică diferențele dintre partide.

Dispersia voturilor așa cum apare în analizele precedente pentru cele trei state diferă cel puțin de

la o zonă la alta. Ceea ce îi îndeamnă pe alegători să voteze diferit constituie o suită de preferințe care țin în principal de specificul cultural sau economic. Dacă partidele sunt naționalizate, atunci înseamnă că nu există foarte mari diferențe între orientările electorale, proporția voturilor în regiuni rămânând asemănătoare cu media națională obținută de același partid. Logica inversă, atunci când avem partide slab naționalizate voturile sunt dispersate, ilustrează existența unor problematici care țin de acest context.

Problematicile regionale pot fi în general privite ca o sumă a dimensiunilor etnico-culturale, a intereselor separate într-o regiune, sau a celei între rural-urban.

Indicatorul *Dr*, va măsura dimensiunea problematicilor care reflectă realități sociale diferite, concentrate regional, după cum am apreciat și gradul de naționalizare scăzut al unui sistem de partide. „Dimensiunile medii” regăsite în analiză apar atunci când proeminența acestor problematici teritoriale este relativ scăzută și în strânsă legătură cu un grad ridicat de naționalizare, precum în Germania.

Tabelul 5. Dimensiunile problematicilor regionale

STATUL	1 - SNSP	Numărul de partide relevante	Dimensiunile problematicilor conflictului partizan I = N-1	Dimensiunile Problematicilor regionale
Belgia – 1999	0,61	4	3	1,83
Belgia – 2003	0,60	4	3	1,80
Germania – 1998	0,27	3	2	0,54
Germania – 2002	0,22	3	2	0,44
România – 1996	0,42	4	3	1,26
România – 2000	0,39	3,3	2,3	0,89

În Belgia putem afirma că mai mult de jumătate din numărul problematicilor se referă la dimensiunea regională, exprimată foarte clar de antagonismul dintre vorbitorii de flamandă și cei francofoni și însemnând aproximativ 60% din totalul tematicilor partizane în 1999. O valoare care depășește scorul 1 și ajunge în jurul valorii 2 conduce către observarea dimensiunii regionale ca fiind una foarte accentuată. De fapt, ponderea acestei dimensiuni din numărul total de dimensiuni problematice este valoarea scorului naționalizării sistemelor de partide.

Belgia are, în anul 2003, un număr al problematicilor regionale similar cu cel din alegerile precedente. Acestea rămân nemodificate, deși față de anul precedent numărul partidelor se reduce datorită alianțelor preelectorale.

În Germania dimensiunea problematicii teritoriale rămâne la un nivel scăzut, de 0,54, scăzând către 0,44, patru ani mai târziu. Ceea ce face ca această dimensiune să se reducă de la o alegere la cealaltă este performanța scăzută a Partidului Socialist Democrat, cu rezultate concentrate în zona estică a Germaniei. Ponderea dimensiunii (scorul naționalizării), în viața partidistă a Germaniei este de 27%, respectiv 22% în anul 2002. Principalul actor al acestei relații este CSU, partid bavarez, care participă electoral doar în acest Land.

În România dimensiunile sunt de 1,26 în 1996 și de 0,89 în anul 2000, rezultate din configurația sistemului de partide. Diferențele dintre aceste dimensiuni sunt realizate datorită concentrării votului pentru UDMR în Transilvania, unde există

zone compacte de dominație pentru această organizație și datorită preponderenței CDR în mediul urban cu 7,5% mai mult decât în mediul rural dar și prin reducerea decalajului urban-rural al PDSR cu 4 %¹⁹.

Pentru anul 2004²⁰, pot fi anticipate pentru România configurații asemănătoare ale problematicii regionale, adică aceasta va putea fi regăsită tot în jurul valorii de 1, respectiv o dimensiune al cărei scor ridicat indică existența aceluiași tip de tensiuni și deci, o tendință a alegătorilor către o nevoie clară de regionalizare.

Am argumentat că dimensiunile problematice ale conflictului partizan sunt dependente de caracteristicile locale și pot fi măsurate ca problematici regionale. Această variabilă este relaționată în funcție de nivelul de naționalizare al sistemului de partide precum și de numărul componentelor aceluiași sistem. Legătura dintre partide și comportament este evident o cale de perpetuare a diferențelor regionale, pentru că aceste condiții specifice conduc spre o adaptare diferită a sistemului de partide atâta timp cât interesele regionale sunt diferite de interesele majorității. Există o influență directă între omogenitatea votului și numărul partidelor, purtătoarele acestor interese.

Concluziile acestui studiu apreciază necesitatea structurării coerente a influențelor regionale în România venite în primul rând din zona Transilvaniei și aprecierea corectă a dimensiunii problematice regionale. Faptul că există un spațiu politic larg ocupat doar de partidele naționale, acolo unde nevoile de conducere regională sunt

evidențiate prin investigații științifice, produce un model al adversității și nicidecum unul al cooperării și toleranței. Mult mai clar stau lucrurile în democrațiile consolidate, datorită, e drept și formei federale de guvernare, pentru că tensiunile etnice reprezintă o preocupare în primul rând normativă.

Bibliografie:

ALDEA Andra și alții, *Sondaje de opinie*, Ed. Paideia, București, 2001;

ALESINA Alberto, „Fractionalization”, *Journal of Economic Growth*, 8, 2003, pp.155-194;

DE WAELE Jean Michel, *Partide politice și democrație în Europa centrală și de est*, București, Ed. Humanitas, 2003;

DE WINTER Lieven, *The Impact of European Integration of Ethnoregionalist Parties*, Institut de Ciències Politiques i Socials, WP núm. 195, Barcelona, 2001;

DOGAN Matei, PELASSY Dominique, *Cum să comparăm națiunile*, Ed. Alternative, București, 1993;

JONES Mark P., MAINWARING Scott, „The Nationalization of Parties and Party Systems. An Empirical Measure and Application to the Americas”. *Party Politics* Vol. 9, No.2;

KITSCHOLT Herbert, *The Logic of Party Formation: Ecological Politics in Belgium and West Germany*, Ithaca: Cornell University Press, 1989;

KITSCHOLT Herbert, *The Transformation of European Social Democracy*, Cambridge University Press, 1994;

LĂZĂROIU Sebastian, „Dinamica regională a opțiunilor politice 1996-2000”, *Sociologie Românească*, 2000, Nr. 1, pp. 87-104, Centrul de Sociologie Urbană și Regională ;

LIJPHART Arendt, *Democrația în societățile plurale*, Ed. Polirom, Iași, 2002;

LIJPHART Arendt *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de democrații*, Ed. Polirom, Iași, 2000;

LIPSET Seymour Martin, ROKKAN Stein, *Cleavage Structure, Party Systems, and Voter Alignments*. În Peter Mair (ed.). *The West European Party System*. Oxford, University Press, 1990;

MAIR Peter, *West European Party System*. Oxford University Press, 1990;

MORAR Filon, *Democrația Privilegiilor. Alegerile aleșilor în România*. Ed. Paideia, București, 2001;

RADU Alexandru, *Partidele politice românești 1999*. Ed. Paideia, București, 2003;

SEILER Daniel Louis, *Partidele politice din Europa*, Ed. Institutul European, București, 1999 ;

STOICA Stan, *Dicționarul Partidelor Politice din România 1989-2000*, Ed. Meronia, București, 2001;

TAAGEPERA Rein & Mathew Soberg SHUGART, *Seats and Votes. The Effects and Determinants of Electoral Systems*, Yale University Press, 1989;

¹ Mattei DOGAN și Dominique PELLASY, *Cum să comparăm națiunile*, Ed. Alternative, București, 1993, p.71.

² Seymour Martin LIPSET and Stein ROKKAN, *Cleavage Structure, Party Systems, and Voter Alignments*. În Peter Mair (ed.). *The West European Party System*. Oxford, University Press, 1990, pag.134

³ Daniel Louis SEILER, *Pot fi aplicate clivajele lui Rokkan în analiza partidelor politice din Europa centrală?* În Jean Michel de Waele, *Partide politice și democrație în Europa centrală și de est*, București, ed. Humanitas, 2003.

⁴ Alberto ALESINA ET all, „Fractionalization”, *Journal of Economic Growth*, 8, 2003, pag. 160

⁵ Lieven De WINTER, *The Impact of European Integration of Ethnoregionalist Parties*, Institut de Ciències Politiques i Socials, WP núm. 195, Barcelona, 2001, pag. 4

⁶ Legea nr. 14/2003 a partidelor politice, publicată în Monitorul Oficial nr. 25 din 17 ianuarie 2003

⁷ UDMR este o organizație politică etnoregionalistă cu tendințe autonomiste.

⁸ Sebastian LĂZĂROIU, *op.cit.* are în vedere că există în zonele istorice, localități în care procentul maghiarilor este mai mic decât cel al nivelului județului din care face parte localitatea, și zone în care procentul de maghiari într-o localitate este mai mare decât cel corespunzător județului din care face parte localitatea. PRM a câștigat mai multe voturi în primul tip de localități.

⁹ 41 locuri în 1990; 39, în 1992; 36 în 1996; 39 în 2000; potrivit lui Stan STOICA, *Dicționarul Partidelor Politice din România 1989-2000*, București, ed. Meronia, 2001

¹⁰ prin Decretul-Lege 92/1990 și apoi Constituția României din 1991. În Constituția României din 2003 Art. 62, alin (2) se prevede că „Organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale, care nu întrunesc în alegeri numărul de voturi pentru a fi reprezentate în Parlament, au dreptul la câte un loc de deputat, în condițiile legii electorale. Cetățenii unei minorități naționale pot fi reprezentați numai de o singură organizație. ”

¹¹ Filon MORAR, *op.cit.* pag 68.

¹² Legea nr. 68/1992, Art.4, alin. 1

¹³ Rein TAAGEPERA și M.S. SHUGART, *op.cit.*, pag.66

¹⁴ *Ibidem*, pag. 93

¹⁵ *Ibidem*, pp.88-94

¹⁶ Operația de măsurare combină date numerice pentru a obține o apreciere generală și are în vedere următoarele expresii care înfățișează dinamica sistemelor de partide: indicele Gini pentru a obține scorul naționalizării partidelor (SNP) și scorul naționalizării sistemelor de partide (SNSP)¹⁷. Indicele Gini poartă numele statisticianului italian Corrado Gini și „nu este altceva decât media aritmetică a diferențelor dintre toate perechile de valori, diferențe luate în valoare absolută”¹⁸. Conform autorilor studiului citat acesta poate fi formulat astfel:

$$G = (\sum X_i Y_i + 1) - (\sum X_i + 1 \sum Y_i)$$
, unde X_i este proporția cumulată a procentului voturilor valide obținute de componenta X în sub-unitatea politică i împărțit prin suma procentajelor câștigate de același partid în toate sub-unitățile statului respectiv; și Y_i , proporția cumulată pe care componenta (unitatea geografică) i o reprezintă din totalul unităților care aparțin aceleiași țări.

Scorul naționalizării partidelor (SNP) va fi $SNP = 1 - G$, unde G este indicele Gini. Pentru măsurarea naționalizării partidelor s-a scăzut valoarea indicelui Gini din 1. Astfel, aceasta va varia de la 0 în cazuri de perfectă

inegalitate în toate unitățile teritoriale către 1 în cazuri de perfectă egalitate/omogenitate. Prin scăderea indicelui Gini din 1, un scor egal cu această valoare, va semnifica un grad înalt de naționalizare. Naționalizarea sistemului de partide se operaționalizează prin multiplicarea SNP pentru fiecare partid după distribuția voturilor valide la nivel național, apoi adunat acest produs pentru toate partidele, rezultând scorul naționalizării sistemului de partide - SNSP.

Scorul naționalizării sistemului de partide (SNSP) va fi desfășurat astfel $SNSP = \sum (SNP_i * V_i)$, cu V_i fiind rezultatul electoral național ca procent primit de un partid, SNP_i scorul naționalizării aceluiași partid și $\sum$ suma valorilor pentru toate partidele sistemului respectiv.

Contribuția fiecărui partid la valoarea SNSP este în acest fel proporțională cu propria performanță electorală națională. Utilitatea măsurării provine din faptul că permite observarea schimbărilor în timp în același sistem și apoi compararea la nivelul țărilor analizate.

¹⁹ *Ibidem*, pp.92-98

²⁰ Arend LIJPHART, *Modele ale democrației*. pp.87-97

²¹ Andra ALDEA și alții, *Sondaje de opinie*, Ed. Paideia, București, 2001 pag. 36. Autorii observă că decalajul pentru PDSR scade de la 14% în 1996, către 10% în 2000.

²² *Nota editorilor*: Acest text a fost trimis spre publicare înaintea alegerilor din noiembrie 2004.